

NECROPOLELE GETICE DE LA ENISALA ȘI TELIȚA

Gavrilă Simion

O analiză de ansamblu asupra descoperirilor care s-au făcut în necropolele geto-dace de la Enisala¹⁾ și Telița²⁾ ne obligă să le înscrinem de la bun început în contextul celorlalte stațiuni arheologice dobrogene din localitățile : Agighiol, Muri-ghiol, Cernavodă, Satu Nou, Băneasa — Adamclisi — Rasova — Hirșova, Bugeac — Ostrov, Histria și teritoriile limitrofe ei, etc.³⁾. Similitudinile acestor descoperiri atît în ceea ce privește practicile rituale și funerare, cît și cele referitoare la materialul arheologic (cu unele particularități locale) cu cele de la Branicevo, Seuthopolis, Ravna II, Dobrina II, etc. din R. P. Bulgaria⁴⁾, sau cu cele de la nord de Dunăre, din tot spațiul carpato-dunărean și intercarpatic pînă în Slovacia, ne sînt binecunoscute⁵⁾. Dacă concluziile referitoare la unitatea de cultură ce se oglindește

- 1 G. Simion, *Peuce*, 2, 1971, p. 63—128 ; idem, *Thracia*, 3, Serdicae, 1974, p. 291—304 ; idem, *Thracio-Dacica*, București, 1976, p. 143—163.
- 2 G. Simion și Gh. Cantacuzino, *Materiale*, 8, 1962, p. 373—382.
- 3 Gheorghe Ștefan, *SRIR*, 1, 1954, p. 29,30 și urm. Pentru zona Histrici în general, vezi : Emil Condurachi șicolab., *Materiale*, 4, 1958, p. 77—84 ; *Materiale*, 5, 1959, p. 318—323 ; *Materiale*, 9, 1970, p. 214—219 ; *SCIV*, 3, 1952, p. 269—272 ; *SCIV*, 4, 1953, p. 129—135 ; pentru Sinoe : ibidem, p. 139 ; idem, *SCIV*, 5, 1954, 1—2, p. 100—108 ; *SCIV*, 6, 1955, 3—4, p. 543—546 ; referitor la ceramica autohtonă, la Maria Coja, *SCIV*, 13, 1962, 1, p. 19—14 ; idem, în *Actes du I-er Congrès international des études balkaniques et sud-est, européennes*, Sofia, II, 1970, p. 335—351 ; P. Alexandrescu, *Histria*, II, București, 1966, p. 137—294 ; idem, *Dacia*, NS. 16, 1972, p. 113—131. Pentru descoperirile getice din partea centrală și meridională a Dobrogei : D. Berciu, *Materiale*, 4, 1957, p. 281—313 ; idem, *Istoria Dobrogei*, I, p. 94—136 ; Bucur Mițrea, în *Omagiul lui C. Daicoviciu*, București, 1960, p. 409—413 ; idem și colab., *Materiale*, 7, 1961, p. 283—287 ; idem ; *Materiale*, 8, 1962, p. 369—372 ; A. Aricescu, *Șt. Cl.*, 3, 1961, p. 67—82 ; idem, *Rev. Muz.*, 2, 1965, p. 425 ; M. Irimia, *Pontica*, 1, 1968, p. 193—232 ; idem, *Pontica*, 2, 1969, p. 23—40 ; idem, *Pontica*, 4, 1971, p. 41—55. Pentru nordul Dobrogei : D. Berciu, *Arta atro-getică*, București, 1969, p. 33—76. Referitor la datarea mormîntului de la Agighiol, la P. Alexandrescu, *SCIV*, 22, 1971, 4, p. 660—662 ; *Exspectatus Bujor*, *SCIV*, 6, 1955, 3—4, p. 571—575 ; idem, *SCIV*, 7, 1956, 3—4, p. 243—251 ; idem, *Materiale*, 3, 1957, p. 247—253 ; idem, *Materiale*, 5, 1959, p. 373—377 ; idem, *Materiale*, 7, 1963, p. 297—299 ; idem, *Dacia*, N.S., 2, 1958, p. 125—141 ; idem ; *Peuce*, 2, 1971, p. 131—134 ; G. Simion și Gh. Cantacuzino, *Op.c.* ; G. Simion, *Peuce*, 2, 1971, p. 63—128 ; idem, *Op.c.* la nota 1 de mai sus ; Al. Barnea, *SCIV*, 25, 1974, 1, p. 103—109 ; A. Opaît și V.H. Baumann, *Date noi despre Aegyssus, comunicare susținută la sesiunea muzeului din Constanța*, 1974, inedit.
- 4 Maria Cicikova, în *Actes du premier Congrès international des études balkaniques et sud-est européennes*, II, Sofia, 1970, p. 369 și urm. ; M. Mircev, *Izvestija*, Varna, 1 (16), 1965, p. 23 și urm. ; idem, I. A. I., XXV, 1962, p. 97 și urm.
- 5 I.H. Crișan, *Ceramica daco-getică*, București, 1969, passim ; idem, *Arh. Mold.* ; 6, 1969, p. 81—107, Mikulós Dusek, *Arh. Mold.*, 2—3, 1964, p. 273—293 passim.

în toate aceste descoperiri sint aproape unanime⁶), părerile asupra încadrării lor sub aspect cronologic suportă încă discuții⁷). Varietatea punctelor de vedere în ceea ce privește încadrarea cronologică a descoperirilor geto-dace de pe teritoriul Dobrogei, pe care le-am menționat mai sus⁸), au dat naștere și la o serie de controverse referitoare la periodizarea hallstatt-ului târziu⁹) și a civilizației Latene la geto-daci¹⁰).

Prin evidențierea unor aspecte ce caracterizează descoperirile de la Enisala și Telița, sperăm să aducem o contribuție la cunoașterea evoluției civilizației geto-dace în secolele IV și III î.e.n. și prin aceasta la o mai bună apreciere la încadrarea cronologică a materialului arheologic.

Rezultatele cercetărilor care s-au făcut în ultimii 8 ani la necropola birituală de la Enisala aduc o contribuție substanțială și o serie de detalii la cunoașterea vieții spirituale și culturii materiale a populației geto-dace din zona gurilor Dunării. Analizată sub aspectul ritual, situația în necropola de la Enisala a surprins, în linii mari, următoarele aspecte :

Din totalul de aproape 400 de morminte descoperite, cel mai ridicat procentaj în proporție de 94 % îl dețin cele cu ritul incinerării și pe care le găsim fie izolate în terenul plan, singulare și duble, fie în complexe tumulare. În aceeași situație s-au descoperit și mormintele de inumați și chiar în asociație (incinerati și inumați). (Pl. IV/e, f și g).

Privite sub raport stratigrafic, gropile mormintelor din necropola plană sint aproape de suprafața solului, iar gura vaselor-urnă, în majoritatea cazurilor se află pe aceeași linie cu nivelul de călcare antic (Pl. I/c). În movile, urnele mormintelor principale erau așezate pe sol, peste care s-a depus mantaua de pământ și piatră. (Pl. I/a, b). Aceleași observații stratigrafice confirmă existența la cea mai mare parte din tumuli a două morminte principale prin contemporaneitatea lor. Ele sint amplasate: unul central și altul în și sub amplasamentul de bolovani al ringurilor fiind depuse odată cu realizarea lor. (Pl. I/b). În tumuli se întîlnesc de asemenea și morminte secundare, depuse ulterior în mantaua de pământ, sau surprinse pe suprafața pe care s-a ridicat movila. Indiferent de repartizarea lor în contextul necropolei plană ori în tumuli, după ritualul întîlnit mormintele de incineratie se grupează în patru categorii sau tipuri :

a) Morminte fără urnă, cu cinerariile depuse direct în groapă, în pachete sau casele de pietre, mai mult sau mai puțin îngrijite, cu sau fără inventar. (Pl. II/a și b).

b) Morminte cu urne depuse în groapă, însoțite sau nu de alt inventar, fără alte amenajări funerare. (Pl. II/c și d).

c) Morminte cu urnă cu capac. Acesta este dintr-o placă de gresie, ori bolovani de piatră, sau un vas, de obicei străchini mari de forma castroanelor, în

6 D. Bercu, **SCIV**, 11, 1960, 2, p. 260—271, idem, **Op.c.** la nota 3 ; I.H. Crișan, **Ceramica daco-getică**, București, 1969, passim.

7 D. Bercu, **Op. cit.** la notele 3 și 6 ; C. Predca, **Săpăturile de la Alexandria**, Materiale, 6, 1959, p. 253, și urm. ; idem, **Materiale**, 7, 1963, p. 209—215 ; idem, **Dacia, N.S.**, 3, p. 179—194 ; idem, **SCIV**, 11, 1960, 1, p. 25—36 ; un nou punct de vedere — idem, în **SCIV**, 21 1970, 4, p. 571—578 ; P. Alexandrescu, **SCIV**, 22, 1971, 4, p. 660—662.

8. Pentru Cernavodă, Satu Nou, Bugeac-Ostrov, Agighiol-vezi : D. Bercu, **Op. cit.** și Bucur Mitrea, **Op. cit.** — încadrează descoperirile în sec. V—IV î.e.n. ; M. Irimia **Op. cit.**, — încadrează descoperirile publicate în limitele sec. IV î.e.n. ; G. Simion încadrează descoperirile de la Enisala în limitele sec. IV î.e.n. și își exprimă părerea pentru aceeași încadrare a celor de la Cernavodă, Satu Nou, Bugeac-Ostrov ; P. Alexandrescu datează tezaurul de la Agighiol la jumătatea sec. IV î.e.n. ; pentru Murighiol și Telița : Exsp. Bujor și G. Simion au încadrat descoperirile în perioada sf. sec. IV și încep. sec. III î.e.n.

9 **Istoria României**, I, p. 152, periodizează : Ha. C=800—550 î.e.n. ; Ha. D=550—300 î.e.n. ; D. Bercu, **Istoria Dobrogei**, I, p. 87. Ha. C=800—550 î.e.n. ; p. 94=Ha. târziu=550—450 î.e.n. ; p. 110 — perioada timpurile Latene (faza A și B) =450—350—280 î.e.n. ; A. Vulpe, **Ferigile**, București, 1967, p. 99—100=Ha. D, în vestul țării = sfîrșitul sec. VII î.e.n. ; în est=sec. VI î.e.n., Ha. D₂=sf. sec. VI — 450 î.e.n., Ha. D₂=V — IV î.e.n., iar în Transilvania. — sec. IV î.e.n. ; Maria Cielkova, **Studia Balcanica**, Sofia, 1971, p. 92 : Ha. C=sec. VIII—VII î.e.n. ; Ha. D=sec. VI : M. Dusek, **Op. c.**, p. 291 : Ha. târziu în R.P. Bulgaria și perioada culturii Birsești — Ferigile din R.S. România=sec. VII—VI î.e.n. și o numește perioada traco-ciemriană, iar între 550—350/300 este perioada unității traco-scitice.

10 D. Bercu, **Materiale**, IV, 1957, p. 281—318 ; idem, **SCIV**, 11, 1960, 2, p. 260—271.

marea majoritate lucrate la roată, din pastă aleasă de culoare gri sau roșie. S-au întâlnit și cazuri când urna era acoperită cu placă de gresie peste care s-a realizat o formă piramidală din alte pietre, stratigrafic acestea se găseau deasupra sau imediat sub nivelul de călcare antic. (Pl. II/e, f și g).

d) Al patrulea tip îl formează, mormintele cu urnă introdusă în casetă sau pachet de pietre. La acest tip se disting mai multe variante: morminte cu urnă cu capac (din castron sau placă de gresie) împachetate complet de bolovani de piatră sau introduse în casete de plăci de gresie; morminte cu urnă fără capac, împachetate complet de bolovani: morminte cu urnă cu capac, împachetate parțial de bolovani, fie jumătatea superioară și deasupra gurii vasului, fie partea inferioară. (Pl. III/a, b, c și d).

La marea majoritate a mormintelor cu urnă în pachet de pietre s-a lăsat o parte din suprafața gurii vasului neacoperită, de obicei spre V sau NV. Indiferent de locul pe care îl ocupă în necropolă (plană sau tumulară), ori de repartizarea celor descoperite în tumuli (principale sau secundare), toate mormintele se pot înscrie în unul din cele patru tipuri. Mormintele de inhumatie în proporție de aproape 8 % au fost descoperite pe toată suprafața necropolei, fie în gropi din cimitirul plan, fie în tumuli realizați după aceeași tehnică de construcție ca la cele cu morminte de incineratie. În general, ele nu pot fi atribuite unui anumit ritual. Marea majoritate sînt orientate în direcție S—N și E—V, deși s-au descoperit morminte care au orientarea V—E și SV—NE. Pozițiile sînt și ele diferite. Toate sînt așezate culcat pe spate, dar brațele sînt, fie întinse pe lângă corp, sau una întinsă și lipită iar cealaltă pe abdomen, fie cu mîinile aduse sub bărbie, ori pe abdomen. S-au descoperit și schelete cu genunchii depărtați. Depunerea ofrandelor nu s-a făcut nici ea după un anumit ritual. Sînt morminte fără nici un fel de inventar, ori numai cu podoabe sau arme și morminte care pe lângă aceste obiecte au și vase de ofrandă depuse fie la picioare, fie lateral sau lângă umăr. Nu există nici o concordanță între mormintele care au o anumită orientare și prezența inventarului, ca atare nu se poate face o tipologie sau o asociere rituală a lor și nici nu le putem asocia cu practicile rituale cunoscute la sciți. (Pl. IV/e, f și g).

În ceea ce privește tehnica de construcție a tumulilor s-a putut distinge în general și nu în totalitate, următoarea structură:

— mormîntul principal, de obicei de tipul 4, cu urna depusă pe sol sau semiîngropată, este situat în centrul ariei unui ring, construit din bolovani foarte mari așezați și ei pe sol sau semiîngropați. Pămîntul luat din imediata apropiere, a fost depus peste ring și mormînt atît cît era necesar pentru a fi consolidate, fapt ce a dus ulterior la o aplatizare generală a tumulilor, iar la cei mai mari — prin tasarea mantalei de pămînt a apărut la suprafață conturul ringurilor și partea superioară a pachetelor de pietre de la mormintele principale (Pl. I/b).

În final, mantaua de pămînt a fost învelită în extremitatea ringului, cu bolovani mai mici sau cu plăci de gresie așezate pe mai multe straturi în sistemul solzilor de pește. (Pl. I/a).

Tot din punct de vedere stratigrafic, subliniem observația și asupra mormintelor plane că pachetul de pietre, plăcile și castroanele care acopereau gura vaselor-urnă se înscriu pe aceeași linie cu nivelul de călcare antic și chiar deasupra lui. (Pl. I/c). Acest lucru ne permite să facem afirmația că atît acoperămintele de la mormintele simple, cît și mantalele de piatră ale movilelor rămîneau la suprafață. Aceeași tehnică de construcție a tumulilor și aceleași practici funerare le întîlnim și la mormintele de inhumatie care s-au descoperit în movile. (Pl. III/g).

Am insistat asupra aspectului funerar și ritual întîlnit atît la mormintele cu ritualul incineratiei, cît și la cel de inhumatie pentru a sublinia că toate acestea reflectă perpetuarea tradițiilor cunoscute în fazele hallstattiene anterioare. Prezența vaselor de ofrandă cu ritualul spargerii toartelor, depunerea în mormînt a obiectelor de podoabă, a armelor și mai ales a idolilor zoomorfi (Pl. IV/a,

b, c, și d) constituie un aspect spiritual pe care îl întâlnim încă din Hallstatt-ul timpuriu¹¹).

Tehnica de construcție a tumulilor cu înveliși și ringuri de piatră se leagă tot de ceremoniile funerare frecvente cu unele particularități locale în toată aria car-pato-balcano-danubiană și intracarpatică încă din secolele anterioare¹²).

Numărul destul de ridicat al mormintelor duble, fie de incinerare în urne, fie de inhumare, ori cu practica ambelor rituri, pe care le-am întâlnit în necropola plană, dar mai ales a celor descoperite în structura tumulilor — sub sau în sistemul de construcție al ringurilor și unde au rămas chiar și armele folosite la sacrificarea lor, ne atrag atenția asupra sacrificiilor funerare. Aceste sacrificii nu ne apar însă în forma sîngeros-barbară ca în necropola de la Histria¹³ și poate nici cu caracter expiator, ci ne îndreaptă atenția asupra izvoarelor informative lăsate de Herodot cu privire la obiceiurile tracilor¹⁴).

Al doilea izvor al documentării necropolei de la Enisala îl constituie componența fondului arheologic și care reflectă o serie de aspecte ale culturii materiale geto-dacice în perioada procesului de trecere la cea de a doua epocă a fierului. Din acest fond documentar, ponderea o deține ceramica autohtonă și care, după tehnica de lucru se împarte în aceleași grupe pe care le-a stabilit profesorul I. Nestor cu patru decenii în urmă¹⁵).

Din prima grupă face parte ceramica poroasă lucrată cu mîna în mod rudimentar. În compoziția pastei există mai mult sau mai puțin un amestec de granule de nisip și cioburi pisate, folosite ca degresant. Vasele ce se inscriu în această grupă au fost arse la temperatură joasă, care le-a dat o culoare cenușie. (Pl. V/a). În proporție mică, dar se întâlnesc în această grupă și vase arse oxidant, mai ales din cele care au o compoziție a pastei mai aleasă (Pl. V/b). Cea mai numeroasă este ceramica fină lucrată tot cu mîna. Vasele au pereții netezi și acoperiți cu un slip lustruit. Deși aceasta este mai bine aleasă, are totuși în compoziția ei o cantitate însemnată de granule de nisip, folosite ca degresant. Arderea lor s-a făcut tot la o temperatură joasă, dîndu-le o culoare neomogenă, cu nuanțe ce alternează de la negru lucios, la cenușiu-gălbui și brun-roșcat. Aceeași neomogenitate este remarcată și în interiorul pereților. Se întâlnesc și unele exemplare care au o culoare uniformă a miezului cu exteriorul fie de culoare neagră cu aspect lucios, fie arsă oxidant. (Pl. V/c și d).

Procentul ridicat pe care îl deține ceramica acestor două grupe, reflectă continuitatea tradițiilor hallstattiene în folosirea tehnicii de lucru a ceramicii.

A treia grupă a ceramicii autohtone o formează vasele lucrate la roată din pastă fină, bine aleasă, de culoare cenușie (gri). Foarte puține, dar s-au întâlnit și vase arse oxidant, lucrate tot la roată. La aceste vase se remarcă în compoziția pastei o cantitate sporită de nisip care îi dă o asprime în aspectul general. (Pl. V/e și f). *Forma și ornamentica* ceramicii autohtone lucrate cu mîna constituiesc o altă caracteristică în documentarea procesului de evoluție și aspecte de manifestare culturală.

În cuprinsul prezentului articol nu se poate face o prezentare tipologică a tuturor celor peste 700 de vase descoperite, dar ne permitem să menționăm acele forme și tipuri datate cu mai multă certitudine în necropola de la Enisala și care au analogii cu cele din stațiunile similare. Totodată putem menționa faptul că

11 K. Horedt, I. Berciu și Al. Popa, *Materiale*, 8, 1962, p. 356 și fig. 6/1, 2, 3, 4; Z. Székely, *Materiale*, 8 p. 328 și fig. 4/19, idem, *SCIV*, 3 1952, p. 323; Al. Vulpe, *Ferigile*, p. 26, 29, 56—61.

12 D. Berciu și E. Comșa, *Materiale*, 2, 1956, fig. 83, 115, 118 și 193; Al. Vulpe, *Ferigile*, p. 16—20, fig. 4, 5 și 6.

13 P. Alexandrescu, în *Histria*, II, București, 1966, p. 276.

14 Istoria, V, 5.

15 *Der Stand...* în 22, *Ber RGK*, 1933, p. 157—164. Clasificarea făcută de I. Nestor stă la baza tuturor studiilor de specialitate apărute ulterior fără a suferi nici o modificare, cu excepția grupei a III-a, unde alături de ceramica fină de culoare cenușie lucrată la roată, s-a adăugat și cea de culoare roșie, — v: M. Macrea și M. Rusu, în *Dacia*, N.S., IV, 1960, p. 201—231; I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică*, p. 15—17.

toate tipurile de vase clasificate în faza I de I. H. Crișan, în lucrarea sa de sinteză¹⁶) le întâlnim și în descoperirile de la Enisala.

Destul de frecvent este întâlnită forma bitronconică de toate tipurile¹⁷) (Pl. VII/a și b). O serie de vase păstrează forma bitronconică, altele evoluează către o formă ovoidală cu gura ușor micșorată și buza tăiată drept ori răsfrântă în afară. (Pl. VII/c și d). Aceste tipuri au analogii cu descoperirile de la Cernavodă, Satu Nou Bugeac-Ostrov¹⁸, Poiana, Țara Bîrsei, Ozun, Sereď¹⁹) și Chotin²⁰), etc. Cea mai mare parte a descoperirilor de la Enisala care se încadrează în acest tip au putut fi datate cu certitudine de materialul grecesc depus ca ofrandă și se încadrează în limitele celui de al doilea și al treilea sfert de secol din veacul al IV-lea î.e.n.²¹).

Au fost descoperite și forme mai evolute din acest tip (Pl. VII/e și f), clasificate de același autor în faza a II-a (sec. III—II), avînd analogii cu descoperirile de la Zimnicea și Vaslui²²), dar la Enisala aceste tipuri continuă să fie date de aceleași elemente de factură grecească tot în limitele sec. IV î.e.n.

Procentul cel mai mare îl dețin vasele în formă de clopot, caracterizate și ele prin dimensiuni mari: 0,30—0,50 m ca și cele bitronconice de tip borcan. (Pl. VIII/a — f Pl. VII/e). Ele fac parte din grupa ceramicii fine și au analogii în toată zona carpato-balcano-dunăreană²³) și intercarpatică²⁴). Ele sînt date tot în limitele sec. IV î.e.n. de aceleași elemente de factură grecească²⁵). A treia grupare o formează vasele cu profil aproape drept sau de tip sac. Este o formă foarte răspîndită care s-a perpetuat din epocii anterioare fără modificări esențiale. Din punct de vedere tehnic, confecționarea acestor vase s-a făcut atît din ceramica poroasă, cît și din cea fină. (Pl. VIII/g și h).

Un număr apreciabil îl înregistrează și vasele cu aspect globular, la care s-a folosit aceeași tehnică pe care am întâlnit-o la cele de tip sac. Acest tip de vase are analogii în special cu celelalte descoperiri din Dobrogea²⁶) de la Zimnicea²⁷, Cluj-Mănăștur²⁸), etc. și sînt aproape în toate cazurile date în limitele sec. IV î.e.n. (Pl. IX/a și b). Tot din grupa ceramicii lucrate cu mîna mai fac parte și castroanele, lucrate de obicei din pastă fină cu slip lustruit. În general ele au dimensiuni mari și o formă tronconică. (Pl. IX/c și d).

Ceștile cu toartă, ceștile fără toartă cu forma și ornamentația asemănătoare vaselor de tip sac (Pl. IX/e). Imitațiile după oenochorele grecești. (Pl. V/a) toate lucrate din pastă poroasă cît și cîmile cu toartă din pastă fină, lucrate mai mult sau mai puțin îngrijite, se înscriu în repertoriul ceramicii lucrate cu mîna.

În ceea ce privește ornamentica, aceasta după tehnica folosită în realizarea ei și componența elementelor ce o caracterizează se grupează în două variante:

a) Ornamente modelate odată cu confecționarea vasului din aceeași pastă dînd naștere la proeminențe sub formă de apucători, cu aspect dreptunghiular și

16 *Ceramica daco-gețică*, p. 65—99.

17 I. H. Crișan, *Op. c.* la nota 16, p. 68—70, fig. 20 și pl. XVII/3, XXX/2.

18 M. Irimia, *Pontica*, I, p. 213, fig. 20.

19 I. H. Crișan, *Op. c.* la nota 16, p. 69, pl. CXXXIII/2, pl. GVI/4 și XVII/3.

20 L. Kraskovska, *Slovenska Archeologia*, 1944, p. 195—197; Magda Pichlerova, *Sborník Slováckého Národního Muzea, Historie*, 2, Rocník LIV, 1962, p. 70—71; M. Dusek, *Slovenská Archeologie* XIX, 2, 1971, p. 443 și fig. 24/9 (ref. la ceramica de la Chotin).

21 Determinările ceramicii grecești de import descoperită în necropola de la Enisala s-au făcut cu ajutorul cercetărilor de la Histria: Maria Coja, Victoria Andronescu-Eftimie și P. Alexandrescu cărora le aducem mulțumiri și pe această cale.

22 I. Nestor, *Studii*, 1949, pass.; I. H. Crișan, *Op. c.*, p. 112, fig. 40/4 și 5; C. Buzdugan, *Carpița*, 1, 1968, p. 85 și urm.; idem, p. 74, fig. 1/2.

23 I. H. Crișan, *Op. c.*, p. 71 și 72, fig. 21 și 22 cu transmiterile respective.

24 *Ibidem*, pl. XVI, XVII, și XVIII.

25 David M. Robinson, *Excavation at Olynthus — part. XIII, Vases found in 1934—1938*, London 1950, pl. 218/717, p. 215, pl. 152/287; *Corpus Vasorum*, pl. 35/6, 10; P. Alexandrescu, în *Histria II*, p. 179, pl. 90, p. 188, pl. 92, XXXIV, 10, idem, *Materiale*, 4, p. 64, fig. 44/6; *Exsp. Bujor, Dacla, N.S.*, 2, 1958, p. 125—141.

26 M. Irimia, *Op. c.* la nota 3.

27 Alexandrina Alexandrescu, *Thracia*, 3, Serdica, 1974, pass. și informații primite cu multă amabilitate, cărui le aducem mulțumiri și pe această cale.

28 I. H. Crișan, *Op. c.*, pl. XVIII.

trapezoidal cu colțurile drepte sau rotunjite, semidiscoidale sau în formă arcurilor de luptă. Tot în această variantă întâlnim butonii cu sau fără striuri circulare în jur și care alternează de obicei cu o serie de figuri geometrice sau cornul abundenței. Se mai întâlnesc și apucători în formă de potcoave cu capetele mai mult sau mai puțin depărtate. Această ornamentică o găsim de obicei la vasele din grupa ceramicii fine, mai ales la cele de tip bitronconic și clopot. O întâlnim și la vasele cu pereții drepți sac, dar care au fost confecționate numai din pastă fină. Apucătorile sînt repartizate de obicei pe linia de bombare maximă, ori imediat deasupra sau sub aceasta. În partea superioară, aproape de gura vasului, sînt plasați butonii care alternează în general cu celelalte figuri geometrice. La vasele de tip sac sau la cele cu aspect globular care se încadrează în grupa ceramicii fine nu întâlnim decît apucătorile în formă de potcoavă și butonii care alternează de obicei cu alte figuri geometrice plasate numai în jumătatea superioară.

b) A doua variantă a ornamenticii este realizată tehnic dintr-un briu aplicat, întrerupt sau nu de proeminențe conice și alveolate prin presiune digitală, ori cu un briu de alveole adîncit, realizat cu spatula direct în pereții vasului, întrerupt sau nu de proeminențe. Această ornamentică este folosită la vasele de tip sac și mai ales la cele cu pereții globulari.

Din grupa ceramicii lucrată la roată, cea mai frecventă este strachina de culoare cenușie care s-a folosit la acoperirea urnelor. Forma acestor vase este destul de oscilatorie atît în ceea ce privește mărimea, cît și profilul lor. (Pl. X/e-h) Ornamentica la aceste vase este în general tot așa de simplă ca la cele lucrate cu mîna, dar diferă de aceea. Cele mai des întîlnite sînt canelurile circulare din interiorul buzei. S-a mai putut observa și linia frîntă sau benzi de linii ovale, realizate cu piatra de prund pe pasta uscată. O varietate mai mare o întîlnim la vasele numite de tip crater. (Pl. XI/a, b). Deși în general linia formei îi dă caracteristica tipului crater, acest tip de vas nișă, ne apare în mărimi diferite, de la ceașcă și cană pînă la dimensiunile borcanului, cu toate în poziții diferite și buza dreaptă ori rotunjită spre exterior. Ca element ornamental se întîlnește pe gîtul vasului forma răsfrîntă, striată și mai puțin cea realizată cu piatra de prund (Pl. X/b).

Din această grupă a ceramicii cenușii lucrată la roată se mai întîlnesc: farfuriile, ceștile și cămile (Pl. X/d) și o singură fructieră cu picior și toate torsionate (Pl. IX/f). Din grupa ceramicii lucrată la roată, arsă oxidant au fost descoperite numai trei castroane, mai multe cești și o serie de străchinioare. Este cu semnul de întrebare dacă această ceramică nu provine în totalitate din centre meșteșugărești mari, cum ar fi de exemplu Histria și Argamum. Înclinăm spre această ipoteză determinați de analogiile descoperite la Histria²⁹). Am insistat mai mult asupra ceramicii autohtone lucrată cu mîna sau la roată, nu numai pentru că ea deține ponderea fondului arheologic descoperit în necropola de la Enisala, ci și datorită faptului că asupra ei s-au făcut cele mai multe comentarii atît în ceea ce privește cronologia, cît și fazele sale de dezvoltare. În completarea tabloului civilizației geto-dacilor considerăm necesar a aminti și celelalte descoperiri foarte importante dar cu mai puține posibilități de datare, ca urmare a duratei lor circulatorii pe perioade destul de lungi. După funcționalitate aceste obiecte se grupează în următoarele categorii: *Armele de luptă* — Dintre acestea o gamă destul de variată o ocupă săbiile și cuțitașele (Pl. XI/a). Au fost descoperite săbii mari de fier, din nefericire însă în condiții de conservare foarte slabe. La mormintele de înhumăție, acestea s-au descoperit în teci confecționate din lemn și acoperite cu piele. La mormintele de incinerăție, aceste arme au fost frînte și depuse sub sau lîngă urnă. Lungimea lor variază de la 63 cm sau 54 cm la 32,5 cm. O diferențiere mai mare, atît ca dimensiuni cît și prin forma siluetei o au cuțitașele de luptă. Au fost descoperite cuțite de tip sica, cuțite curbate cu muchia concavă și tăișul convex și o serie de cuțite drepte de diferite mărimi. De asemenea s-a descoperit un număr însemnat de vîrfuri de săgeți din bronz cu trei muchii, cunoscute în literatura de specialitate de tip scitic (Pl. XI/b), ca și vîrfuri de sulți din fier în condiții de conservare

29 M. Coja, SCIV, 1962, 1, p. 19—46.

foarte slabe. A doua categorie o formează *obiectele de podoabă*. Dintre acestea cel mai des întâlnite sînt : fibulele de tip tracic de bronz (Pl. XI/c) și brățări din bronz simple sau ornamentate cu grupuri perlate, cu capetele unite sau desfășurate. Au fost descoperite și brățări din bronz cu 2 sau 3 spirale (Pl. XI/d). Acestea, ca și cele simple (cu o singură spirală) sînt desfăcute și au capetele plate, peste care s-au schițat figuri de șerpi. Aproape toate au secțiunea rotundă cu dimensiuni destul de variate. Se întîlnesc și brățări cu secțiunea pătrată și torsionată (Pl. XI/d). Verigile de păr sînt de obicei cu capetele petrecute, dar se întîlnesc și cu capetele sudate. Au fost descoperite și inele din bronz, în forma unor verigi simple sau cu o parte placată pe care se află gravate figurine antropomorfe și zoomorfe asemănătoare gemelor. În mai multe morminte s-au găsit și capete de la acele de păr în formă tripaletată. (Pl. XI/g). Din categoria obiectelor de podoabă trebuie să subliniem prezența mărgelilor. Acestea ne apar într-o gamă destul de variată, fie din sticlă simplă de culoare galbenă, maron sau verzuiie, fie cu modele în relief sub forma unor brîie perlate. Cele mai multe sînt cu model colorat în dungi turnate sau cu ochi albaștri pe fond bleu ori galben. S-au mai descoperit și mărgelile din lut, din bronz și mărgelile realizate prin perforarea cochiliilor de Cypreace (ghiocuri). (Pl. XI/e și h).

În afara obiectelor de podoabă trebuie să menționăm descoperirea celor patru oglinzi de bronz, (Pl. XI/f) a unui ac de cusut în stare de conservare foarte bună iar ca obiecte de cult, mai mulți clopoței tot din bronz și o figurină din lut ars, care redă într-o formă stilizată figura unui bou. Ca obiecte de utilitate practică s-au descoperit mai multe fusaiole din ceramică, în formă bitronconică sau tronconică și de mărimi diferite de la 2,4 la 3,6 cm. Toate aceste obiecte de podoabă sau arme, indiferent că sînt de factură locală sau provenite pe calea schimbului nu pot reprezenta un indiciu cronologic. Ceramica de import este reprezentată prin amfore, în majoritate de origine rodiană și thasiene, prin oale de tip crater din pastă fină de culoare roșie, castrone și străchioare de aceeași factură și lustruite cu angobă roșie și prin vase din ceramica de lux cu firnis negru, cu figuri roșii sau cu model imprimat (Pl. VI).

La încadrarea cronologică a materialului autohton de la Enisala au servit obiectele grecești de import, descoperite în mormintele acestei necropole³⁰).

Nici un obiect de factură grecească nu depășește limita superioară a sec. IV î.e.n. și numai cu rezerva admiterii unei perioade de folosință pînă cînd aceste obiecte au ajuns să fie folosite ca urne sau depuse ca obiecte de ofrandă în mormînt, limita inferioară a cronologiei cimitirului de la Enisala poate fi coborîtă la începutul sec. III î.e.n. Un aport deosebit în stabilirea cronologiei ceramicii cenușii lucrate la roată, a fost adus de studiile făcute asupra ceramicii autohtone de la Histria³¹), ca și observațiile Mariei Cicicova³²) făcute asupra migrației diferitelor forme de vase autohtone lucrate la roată. Autoarea constată că roata olarului este cunoscută la tracii de sud începînd cu a doua jumătate a sec. VI î.e.n. și ajunge să fie folosită în regiunea meridională în sev. V. În ceea ce privește evoluția formelor, aceeași autoare face observația că amfora cu fundul lat, relativ rară în sec. V este frecventă la Plevna și Seuthopolis, în sec. IV și III, iar urna în formă de crater este descoperită la Ezerovo, Duvanli și Mezek într-un context din prima parte a sec. IV î.e.n. pe cînd mai la nord la Seuthopolis (Stolăt), etc. în a doua jumătate a aceluiași secol. Aceste observații sînt confirmări la concluziile lui I. Nestor³³) cînd a analizat ceramica descoperită la Mediaș și ale lui R. Vulpe³⁴) în studiul său asupra fierului în Peninsula Balcanică, iar întregul ansamblu surprins în necropola de la Enisala privit nu numai din punct de vedere material ci și de ordin spiritual se alătură tezei lui Emil

30 G. Simion, *Puce*, 2, 1971, p. 92, fig. 19, p. 100, fig. 22 ; p. 103, fig. 24 ; p. 105, fig. 25 ; p. 107, fig. 26 ; p. 115, fig. 29 ; p. 117, fig. 30 ; p. 110, fig. 31.

31 M. Coja, *Op.c.*

32 *Développement de la céramique thrace à l'époque classique et hellénistique*, VI-e. Conf. internaț. d'études classiques..., Sofia, 1963, p. 42.

33 *Der Stand...* ; idem, *Dacia*, VII—VIII, 1937—1940, p. 153—182.

34 *L'âge du fer dans les régions thraces de la péninsule balkanique*, Paris, 1930, *passim*.

Condurachi din 1964³⁵) cu privire la opțiunea civilizației mediteraniene de către lumea geto-dacă prin intermediul tracilor de sud. Descoperirile de la Enisala, prin natura materialelor arheologice și aspectele de ordin spiritual exprimate prin ornamentica realizată și practicile rituale, ca și cele de ordin funerar descrise mai sus, ne obligă cel puțin până la această dată să le încadrăm ca parte integrantă în aria culturii carpato-dunărene, în aceeași arie și cu aceeași similitudine cu descoperirile de la Murighiol și Telița, cu cele din sudul Dobrogei de la Cernavodă, Satu Nou, Ostrov, cu necropolele din zona de N—E a R. P. Bulgaria, Dobrina II, Ravna II, Branicevo, etc. cu cele de la Zimnicea, Țara Birsei, Sinpetru, Cluj și până la Chotin în Slovacia, iar la răsărit de Carpați cu cele din bazinul Zeletinului, Vaslui și până la Tyras³⁶).

Trecind la o analiză tipologică a materialelor din necropolele de la Murighiol și bogatul fond arheologic de la Enisala, sîntem obligați să intervenim asupra afirmațiilor noastre pentru necropola de la Telița cu unele precizări de ordin cronologic³⁷).

Analizate sub raport ritual și al practicilor funerare în necropolele de la Murighiol și Telița nu se mai întîlnesc tumuli acoperiți cu manta de pietre și cu ringuri de bolovani. Asemenea practici de tradiție mai veche se fac prezente în Dobrogea numai la Enisala³⁸) Agighiol și în necropola autohtonă de lângă Histria³⁹), datate nu mai tirziu de al treile sfert al sec. IV î.e.n. În perioadele ulterioare asemenea aspecte funerare nu mai sînt semnalate și nu le mai întîlnim nici la alte necropole și nici la cele de la Murighiol și Telița. La mormintele din aceste cimitire însă, se observă o mai mare grijă pentru conservarea cinerariilor atît prin gropi mai adînci⁴⁰) cît și prin măsuri de acoperire mai etanșe a urnelor cu alte vase, de obicei mai mari și care sînt așezate cu gura în jos peste urnă. În nici una din aceste două necropole nu s-au descoperit obiecte grecești mai vechi de sec. III î.e.n.⁴¹). Nici autorul cercetărilor de la Murighiol nu insistă în stabilirea limitei superioare a necropolei de aici spre interiorul sec. IV⁴²). Ridicarea aceste limite către sfîrșitul sec. IV î.e.n. a făcut-o ca urmare a prezenței formelor ceramice autohtone atestate și în sec. IV î.e.n.⁴³), deși ele sînt foarte conservatoare și se prelungesc pe o perioadă de aproape două secole.

Deosebirea dintre ceramica autohtonă descoperită la Enisala, datată în cea mai mare parte în limitele sec. IV î.e.n. de prezența vaselor de import grecești⁴⁴) și cea de la Murighiol⁴⁵) și mai ales de la Telița⁴⁶) ne apar acum evidente. Așa după cum am arătat mai sus⁴⁷), la Enisala domină tipul de vase clopot și bitronconic din grupa ceramicii fine. Vasele confecționate din ceramica rudimentară, cu profil aproape drept sau globular, ocupă locul al doilea. În necropolele de la Murighiol și Telița proporția grupelor ceramice se inversează prin utilizarea mai mult a celei rudimentare, iar forma vaselor suferă transformări substanțiale. Tipul de vas bitronconic derivat din cel protodacic⁴⁸) îl întîlnim la Telița⁴⁹) Pl. XII/a) lipsit de bitronconicitate cu corpul mai zvelt de o suplețe mai elegantă cu gîtul ușor arcuit, gura evazată și buza puțin îngroșată, caracteristic ceramicii

35 SCIV, 16, 1965, 1, p. 43—49 ; C. Preda, *Dacia*, S.S., 3, 1959, p. 179—194.

36 M. Babeș, lucrarea : *Peuce și peuceni* din prezentul volum și bibliografia identică.

37 G. Simion și Gh. Cantacuzino, *Op. c.*, mormintele din tumulul cercetat au fost datate : sfîrșitul sec. IV și încep. sec. III î.e.n.

38 G. Simion, *Peuce*, 2, 1971, *Op. c.* Pl. 3, 4, 5, 6, 7 și 8.

39 D. Berclu, *Arta traco-getică*, p. 39, plan p. 35 ; pentru Histria, Silvia Marinescu — Bîlcu, SCIV, 20, 1969, 4, p. 587—593, fig. 1/1, și 3/2.

40 Observații personale pentru Telița, iar pentru Murighiol, *Exsp. Bujor*, SCIV, 6, 1955, 3—4, n. 574 menționează adîncimea mormintelor de incinerare la 1 m.

41 *Exsp. Bujor*, *Op. c.* ; G. Simion, și Gh. Simion, și Gh. Cantacuzino, *Op. c.*

42 *Exsp. Bujor*, SCIV, 6, 1955, 3—3, pl. 243, idem, SCIV, 7, 1956, 3—4, p. 284 și urm. și fig. 3, 4, 5 și 6.

43 *Ibidem*, SCIV, 7, 3—4, 1956, p. 251.

44 G. Simion, *Op. c.*, la nota 28.

45 *Exsp. Bujor*, *Op. c.*, la notele 42 și 43.

46 G. Simion și Gh. Cantacuzino, *Op. c.*

47 Pl. VII și VIII.

48 I.H. Crișan, *Op. c.*, p. 68.

49 G. Simion și Gh. Cantacuzino, *Op. c.*, fig. 3/2 și fig. 6.

geto-dacice din sec. III—II î.e.n. și cu similitudini la Poiana⁵⁰), Zimnicea⁵¹, Ighișul Nou, Doboșeni⁵²), Vaslui, Ciumești⁵³), etc., încadrate în această perioadă. Tot din grupa ceramicii fine se întâlnesc la Murighiol numai câteva exemplare de oale de tip clopot⁵⁴). Raritatea acestui tip de vas este o caracteristică a ceramicii geto-dacice pentru această perioadă deoarece în secolele următoare această formă dispăre⁵⁵). În schimb cămile bitronconice cu toartă descoperite la Murighiol (Pl. XII/c) devin dominante în necropola de la Telița (Pl. XII/b). Aceste tipuri de vase constituie în general nota caracteristică a ceramicii geto-dacice⁵⁶) pentru sec. III—II î.e.n. și au analogii în sudul Dobrogei la Oltina⁵⁷ ca și la Poiana⁵⁸), Zimnicea⁵⁹) etc. De asemenea și străchinile lucrate cu mâna din ceramică fină descoperite la Telița se deosebesc de cele din necropola de la Enisala, prin forma și dimensiunile lor foarte variate (Pl. XII/d)⁶⁰).

Și la tipologia vaselor lucrate din ceramică rudimentară se constată o evoluție pregnantă mai ales la cele din necropola de la Murighiol⁶¹) (Pl. XII/e). Locul vaselor de tip sac este luat de formele borcan, cu profilul corpului arcuit și gura profilată, iar ornamentica lor, de preferință brîurile alveolate în relief, se realizează mai bogat îmbrăcînd pereții vaselor cu ghiirlande dispuse aieva (Pl. XII/f). Semnificativă este asemănarea dintre aceste forme și decor cunoscute la Murighiol și Telița cu decorul de pe două oale de la Enisala. (Pl. II și VIII/e), descoperite cu același specific funerar-ritual pe care l-am cunoscut la cele două necropole de mai sus⁶²).

O diferențiere se constată și la unele obiecte de podoabă confecționate din bronz. În necropola de la Telița, acestea sînt lucrate îngrijit, figurile de pe capetele brățărilor sînt realizate mai artistic și mai bine gravate în comparație cu obiectele de acest gen de la Enisala, ceea ce reflectă o tehnologie mai avansată.

În concluzie după tehnica de execuție, după formă și ornamentică, materialul arheologic din necropola de la Telița se încadrează într-o etapă următoare celei de la Enisala și Murighiol, adică sec. III î.e.n., așa cum ne-au confirmat-o și obiectele elenistice descoperite în mormintele respective⁶³). Ca atare din punct de vedere cronologic, necropola de la Enisala se încadrează în limitele sec. IV î.e.n. și cu probabilitate să înainteze și la începutul sec. III î.e.n., necropola de la Murighiol se încadrează începînd cu sfîrșitul sec. IV î.e.n. și se oprește în al treilea sfert al sec. III î.e.n. iar cea de la Telița poate avea ca limită superioară al doilea sfert al sec. III î.e.n. și pînă la sfîrșitul aceluiași veac.

50 I.H. Crișan, *Op. c.*, p. 113, fig. 41.

51 *Ibidem*, fig. 40/2.5.

52 *Ibidem*, Pl. XXXII/3.4.

53 *Ibidem*, fig. 40/2 și Pl. XXXIX/10.

54 Exsp. Bujor, *Op. c.*, *passim*.

55 I. H. Crișan, *Op. c.*, p. 70.

56 *Ibidem*, p. 117 și urm.

57 Bucur Mitrea, în *Omăgiu lui C. Dalcoviciu*, p. 409, fig. 3

58 *Ibidem*, p. 120 fig. 45.

59 *Ibidem*, p. 125, fig. 51.

60 G. Simion și Gh. Cantacuzino, *Op. c.*, fig. 4 și 7.

61 Exsp. Bujor, SCIV, 6, 1955, 3-4, pl. 2, 8, 11, 12.

62 La Enisala s-a descoperit un singur mormînt de incinerare ale cărui cinerarii erau acoperite de un vas-urnă de acest tip, așezat cu gura în jos, pe cînd la Murighiol, acest ritual era aproape generalizat.

63 G. Simion și Gh. Cantacuzino *Op. c.*, materialul grecesc a fost datat în sec. III î.e.n.

Résumé

L'auteur entreprend une analyse comparative de la situation et du fond archéologique des trois nécropoles géto-daces du nord de la Dobroudja, découvertes dans les villages d'Enisala, Murighiol et Telița.

A partir des observations concernant le rituel et la systématisation du matériel archéologique, l'auteur met en rapport les nécropoles mentionnées avec l'ensemble des découvertes de l'espace géto-dace, provenant d'Agighiol, Cernavoda, Satu Nou, Bugeac-Ostrov (Dobroudja), Ravna II, Dobrina II, Seuthopolis, Branicevo (R. P. de la Bulgarie), Zimnicea, Poiana, Tara Bîrsei, Cluj, bassin de Zeletin — au nord du Danube, jusqu'à Chotin en Slovaquie et à Tyras — U.R.S.S.

Dans la première partie de l'étude, on entreprend une systématisation des données offertes par la nécropole d'Enisala du point de vue du rituel funéraire, en soulignant certains traits caractéristiques : le biritualisme de cette nécropole aussi bien plane que tumulaire, dont 94% des tombes sont à incinération. Les tombes d'inhumation n'ont pas de rituel homogène, présentant des traits divers en ce qui concerne aussi bien l'orientation que l'inventaire des offrandes. Il y a des tombes sans inventaire ainsi que d'autres à offrandes ; du point de vue du rituel, ces tombes ne peuvent pas être attribuées à des populations d'origine scythique.

D'après leur rituel, les tombes d'incinération comprennent 4 types présents aussi bien dans la nécropole plane que dans les tumuli.

a) Tombes sans urne, avec les restes cinéraires déposés soit à même le sol, soit dans des cassettes en pierre — on même dans des amas un sorte de „paquets” de pierres brutes.

b) Tombes à urne, sans d'autres aménagements.

c) Tombes à urne recouvert d'un bol, d'une plaque en grès ou de quelques pierres.

d) Tombes à urne entourée d'un „paquet” ou d'une cassette en pierres.

La plupart des urnes de la nécropole plane sont situées ; avec l'ouverture de l'urne ou avec les pierres qui la recouvrent au même niveau stratigraphique le sol ancien (Pl. I/c). Les tombes principales des tumuli ont des urnes déposées à la surface du sol ou à moitié enfouies dans la terre ; autour de ces aménagements, on a disposé un cercle (ring) en grosses pierres (Pl. I/b). Au dessus s'élevait le tumulus qui comportait une couche en terre plaquée à la surface par des pierres (Pl. I/a). Le plus souvent, le tumulus recouvrait deux tombes contemporaines, l'une centrale et seconde emplacée dans le système de construction du ring en pierre. L'auteur est d'avis que la présence de la deuxième Tombe n'a pas de significations expiatoire qu'il s'agisse des tumuli ou des tombes doubles de la nécropole plane et quel que soit le rite pratiqué (Pl. IVe, f, g). L'auteur rapporte ces type de tombeau aux informations de Hérodote (V. 5) concernant les moeurs des Thraces.

Toujours du point de vue du rituel funéraire, l'auteur est d'avis que la coutume de mettre dans la tombe des vases d'offrande rituellement cassés, des bijoux, des armes, des idoles zoomorphes (Pl. IV/a. b. c. d), aussi bien que la technique de construction des tumuli recouverts de pierre, constituent des persistances de traditions remontant aux siècles précédents (Pl. VI').

En ce qui concerne l'inventaire archéologique, l'auteur entreprend une analyse détaillée de la céramique autochtone, qu'il classe, d'après la technique d'exécution, en deux groupes : céramique rudimentaire et céramique fine. D'après les formes et les décors, on peut distinguer des types à profil droit ou en forme de sac, vases bitronconiques, pots, vases en forme de cloche, vases globulaires ; parmi les forme des vases bitronconiques au tour, on distingue des cratères, des amphores, des écuelles, des grandes trasses, etc. (Pl. XII).

La céramique autochtone d'Enisala a pu être datée surtout à partir des matériaux céramiques de provenance grecque, dataht du IVe siècle av.n.è.

Dans la nécropole de Murighiol, tous les objets grecs qui y ont été découverts datent du IIIe siècle av.n.è. ; c'est uniquement à partir du matériel archéologique autochtone que l'auteur des études concernant cette culture a pensé devoir situer la limite chronologique supérieur de ce complexe au dernières années du IVe siècle av.n.è. Une situation similaire du matériel grec d'importation se retrouve dans la nécropole de Telița ; mais dans ce complexe, le matériel autochtone présente des particularités de forme, ornementation et technique le situant dans une groupe plus évoluée, datable aux IIIe — IIe siècle av.n.è.

Analysant par comparaison, les caractéristiques du matériel céramique découvert dans les trois nécropoles citées, du point de vue de la technique d'exécution, des formes et du décor, l'auteur conclut à une succession chronologique des complexes la nécropole d'Enisala peut être datée au IVe siècle (et, sous réserve, aux premières années du IIIe, celle de Murighiol à la fin du IVe-e, et au début du IIIe-e siècle — ainsi que l'a propose Expectatus Bujo r — et celle de Telița au IIIe-e siècle av.n.è.

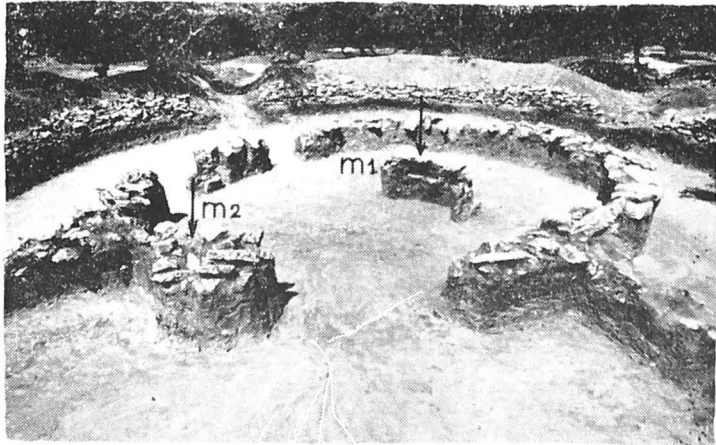
LISTE DES PLANCHES

- Pl. I. a. Vue générale du tumulus 1B après décapation du sol végétal.
 b. Le Ring en grosses pierres du tumulus, après la décapation du tassement en pierre, avec les deux tombes contemporaines (m 1 — tombe centrale ; m 2 — tombe dans le système constructif du Ring).
 c. Vue générale de la nécropole plane.
- Pl. II/a, b. Tombes sans urne ; c—d) Tombe à urne déposée dans la fosse, sans aménagements supplimentaires ; e, f, g) à urne avec couvercle.
- Pl. III/a. Tombe à urne „empaquetée“ de pierre ;
 b. tombe à urne dans une cassette en pierre ;
 c—d — tombes à urne partiellement recouverte de pierre.
- Pl. IV/a, b, c, d). Offrandes déposées dans les tombes ; vases aux anses cassés rituellement, figurines zoomorphes ; épée recourbée et placée sous l'urne ; e) — tombe double à inhumations ; f) tombe double birituelle (d'incinération et d'inhumation) ; g) — tombe centrale d'inhumation découverte dans un tumulus.
- Pl. V/a—b ; Vases du groupe de la céramique rudimentaire ; c—d) Vases urne du groupe de la céramique fine ; e—f) grands bols à cuisson oxydante.
- Pl. VI/. Vases grecs à fonds noir découverts dans la nécropole d'Enisala.
- Pl. VII/a—b. Vases bitronconique ; c—d) vases de type „pot“ — évolués du type bitronconique ; e—f) formes évoluées du type bitronconique.
- Pl. VIII/. a—f — Vases de type „Cloche“ en pâte grossière ou fine, avec ornements divers ; g—h) — vases du type „sac“.
- Pl. IX/a—b. Vases d'aspect globulaire ; c—d) grand bols en pâte fine fabriqués à la maine ;
 e) — Vases en pâte grossière ; f) — plateau fabriquée à la maine, à cuisson oxydante.
- Pl. X/. Céramique autochthone fabriquée autour.
 a—b) Jarre de type cratère ; c) amphore ; d) grandes tasses ; e—h) écuelles et grands bols.
- Pl. XI. Armes et bijoux découverts dans la nécropole d'Enisala ; a) Epée et couteau en couteau en fer ; b) pointes de fliches ; c) fibules ; d) bracelets en bronze ; e) peres en verre ; f) miroirs en bronze ; g) agrafes tripartetées ; h) Cypraea — monnaie.
- Pl. XII/a. Vases bitronconique de la nécropole de Telița ; b) Grande tasse bitronconique à anse de Telița ; c) Grande vase bitronconique à anse provenant de Murighiol ; d) Ecuelles de diverses dimensions de Telița ; e) Vase — urne de Murighiol ; f) vase-urne de Telița.

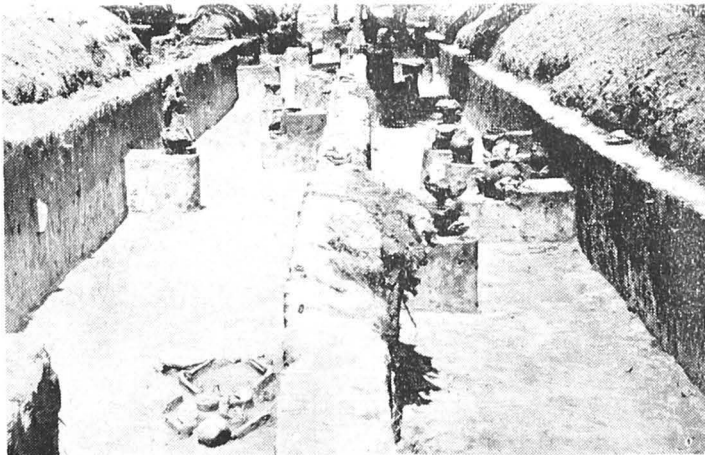

a

b

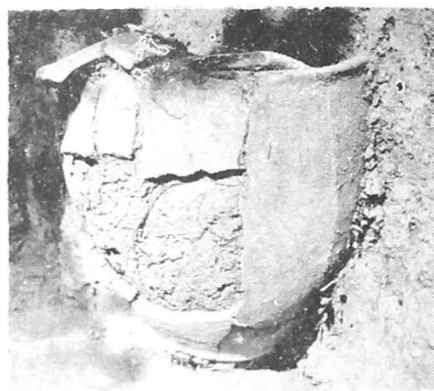
c

Pl. I/a, Aspectul tumulului 1-B după îndepărtarea stratului vegetal ; b, Ringul de bolovani din tumul după eliminarea mantalei de pietre cu cele două morminte contemporane (m_1 — mormînt central m_2 mormînt în construcția ringului).

c) Aspect general din necropola plană

a

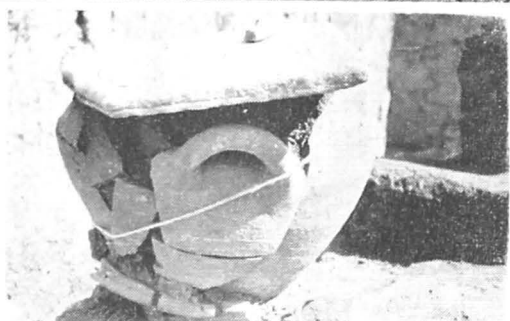
c

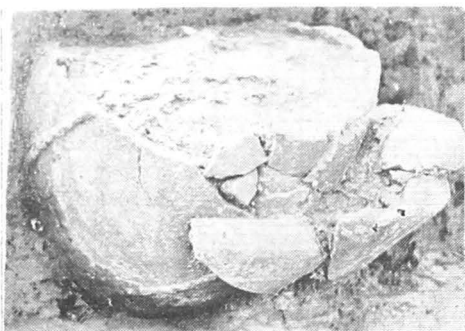
b

g

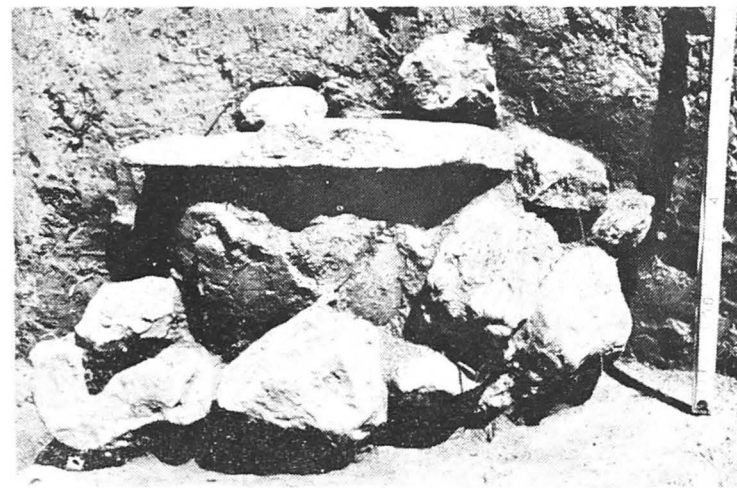
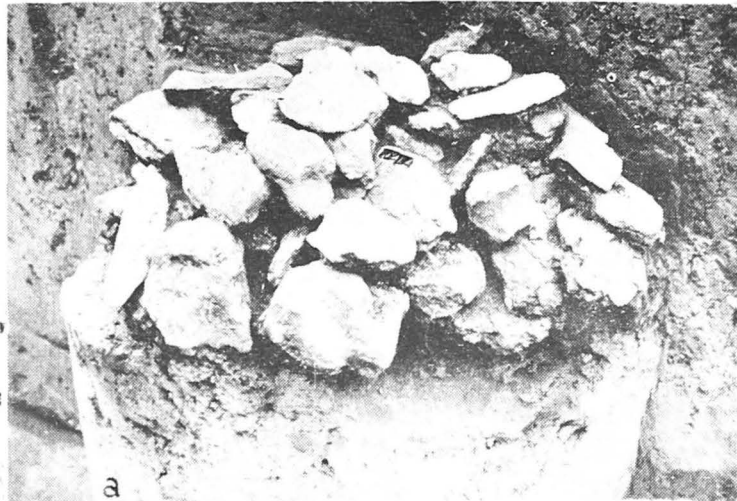

e

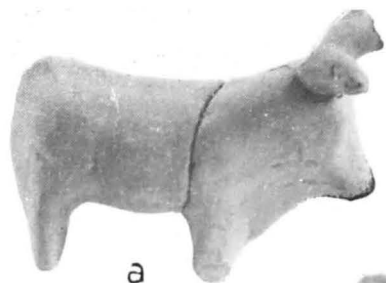

f

d
Pl. II/a,b) — Morminte fără urnă ; c-d) morminte cu urnă depusă în groapă fără alte amenajări ; e, f, și g) morminte cu urmă cu capac.

Pl. III. a) Mormint cu urna împachetată de pietre ; b) mormint cu urna în casetă de pietre ; c și d) morminte cu urna împachetată parțial de pietre.

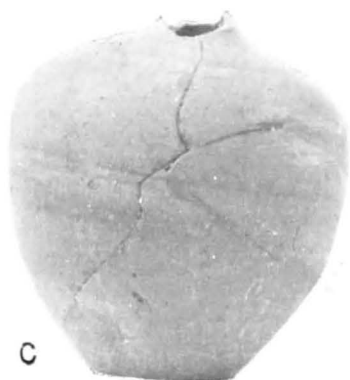
a

b

d

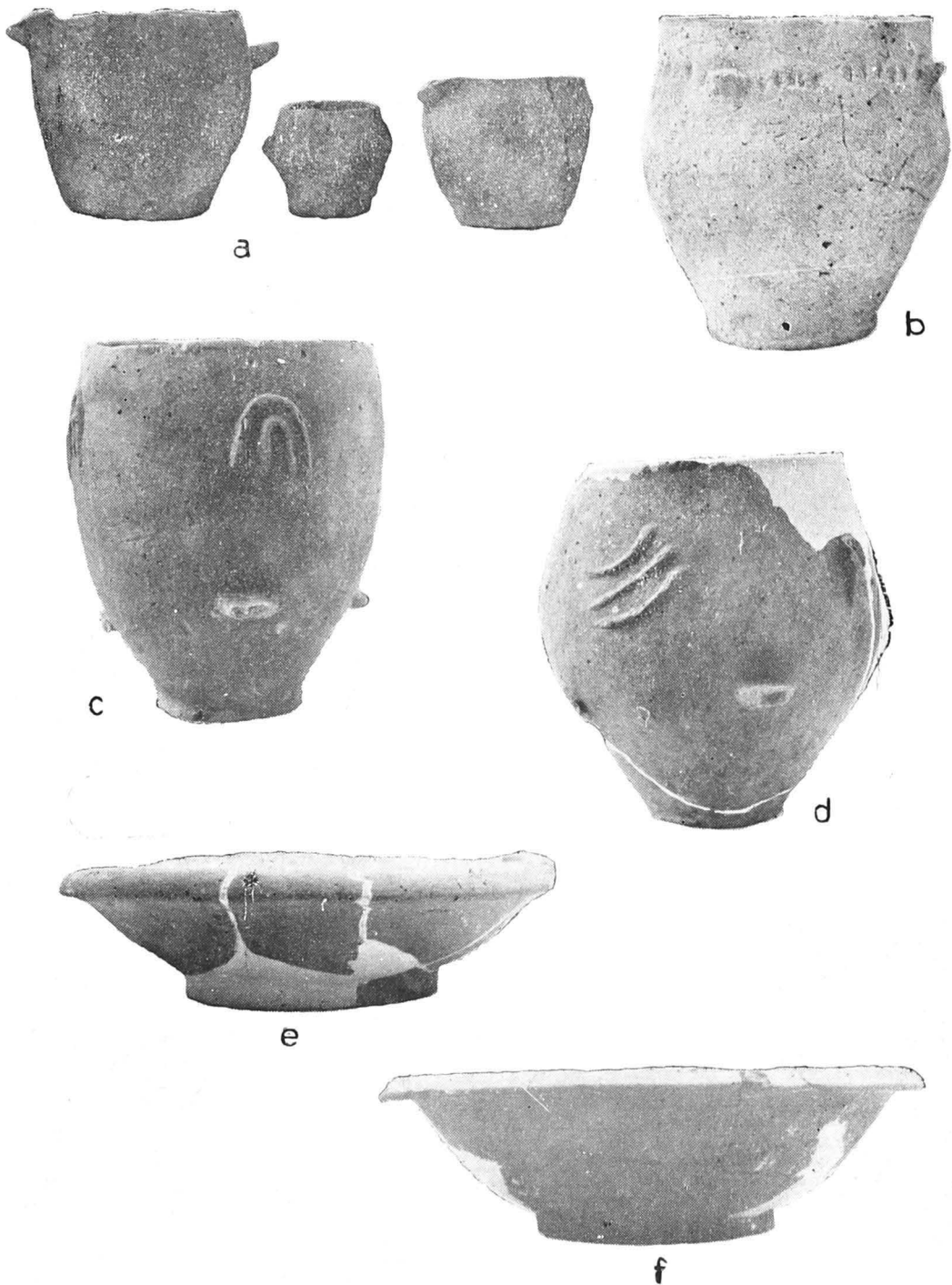

c

Pl. IV/a, b, c și d) Obiecte de ofrandă depuse în morminte cu ritualul spargerii toartelor (la vase), figuri zoomorfe și săbie îndoită și așezată sub urnă ; e) Mormint dublu de inhumație ; f) Mormint dublu cu ambele rituri -- incineratie și inhumație ; g) Mormint principal de inhumație descoperit în tumul.

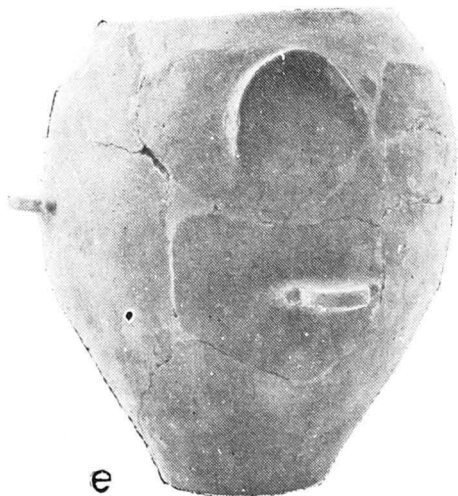

Pl. V/a-b) Vase din grupa ceramicii rudimentare ; c-d) Vase din grupa ceramicii fine ; e-f) castroane arse oxidant.

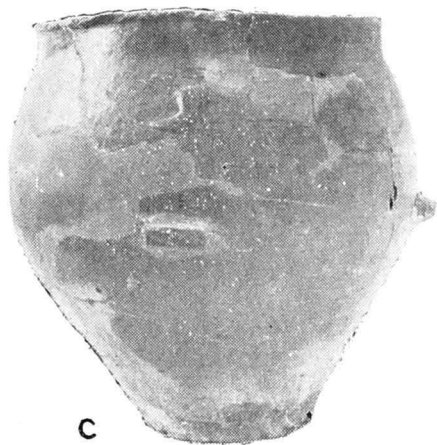
Pl. VI Vase grecești cu firnis negru descoperite în necropola de la Enisala.

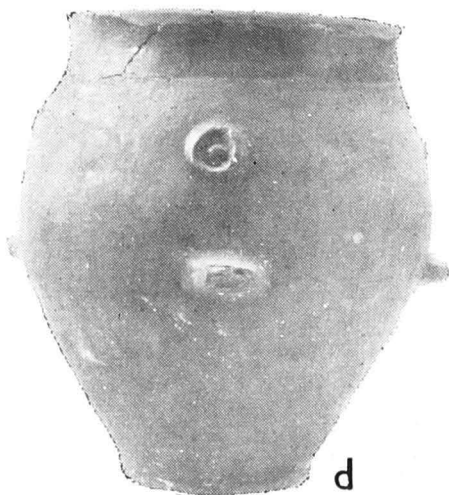
e

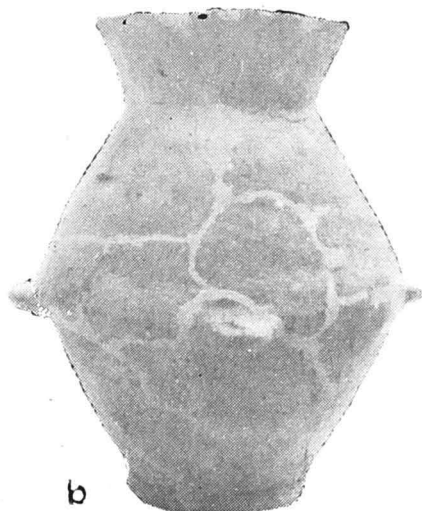
a

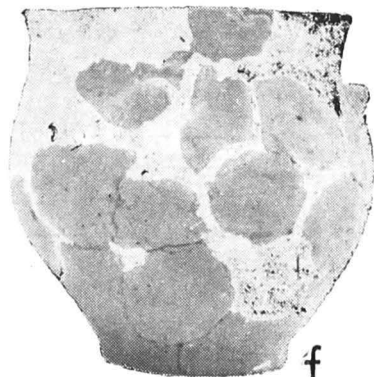
c

d

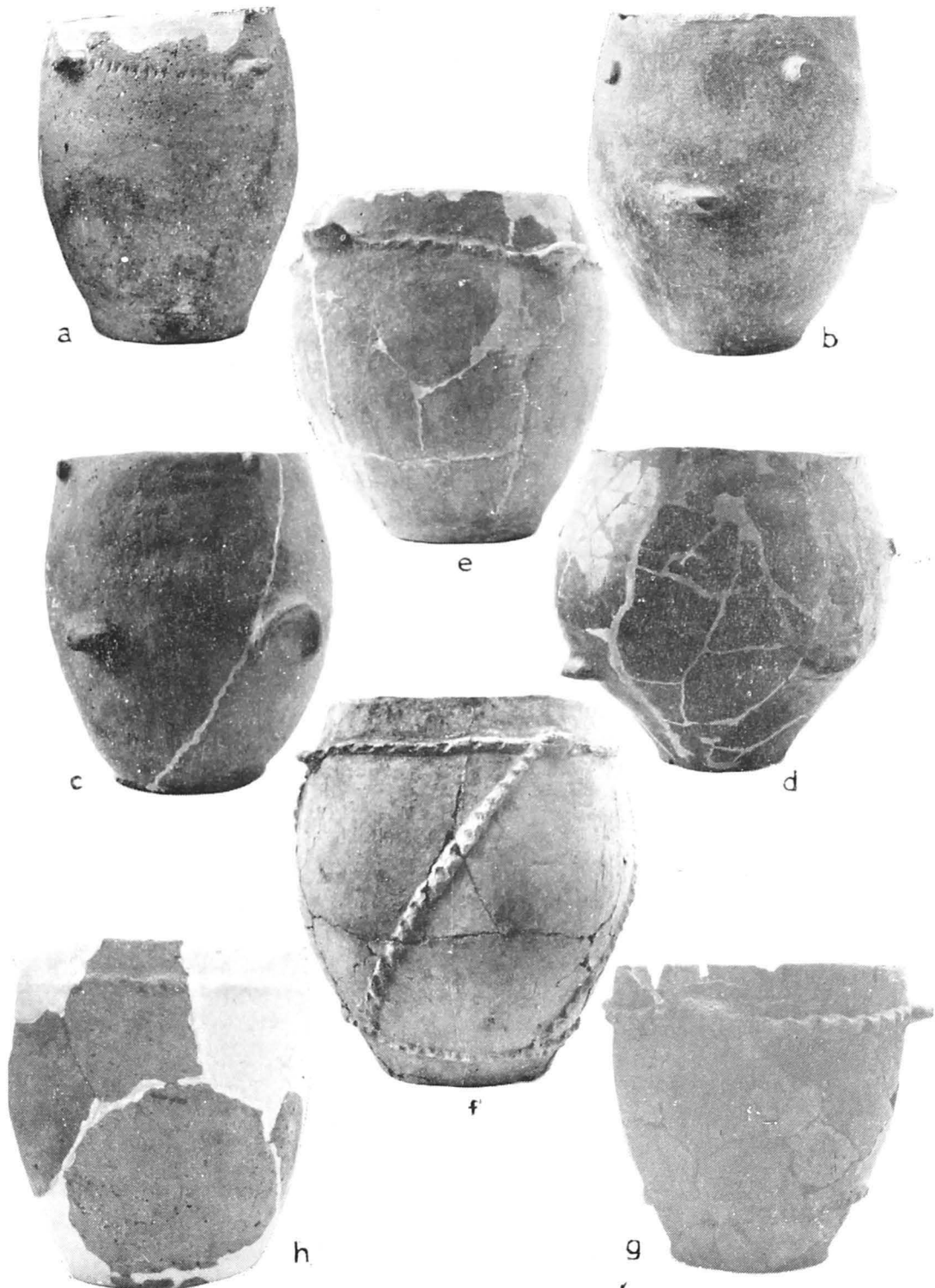

b

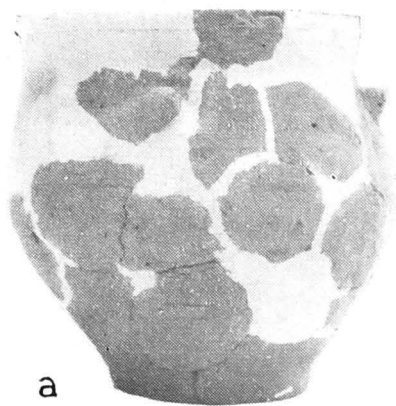

f

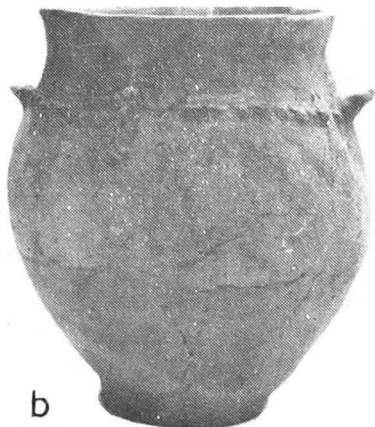
Pl. VII/a-b) Vase de tip bitronconic ; c-d) vase de tip borcan evolute din tipul bitronconic ; e-f) forme evolute ale vasului bitronconic.

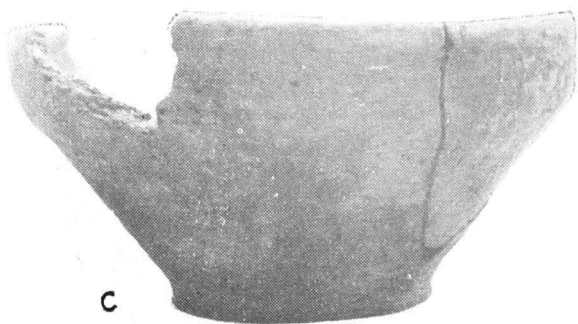
Pl. VIII/a-f) vase de tip clopot, din ceramică grosieră sau fină și ornamentală diferită; g-h) vase de tip sac.

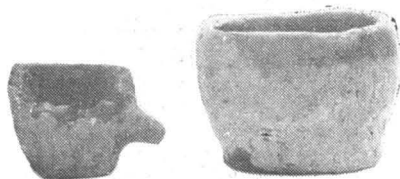
a

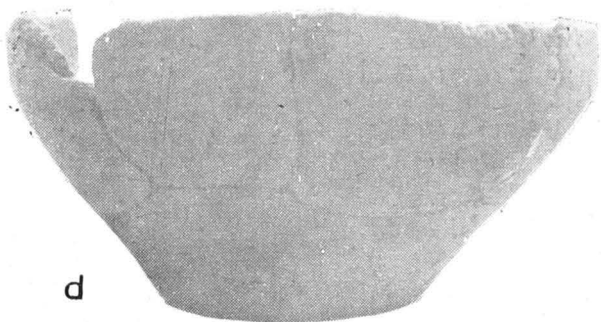
b

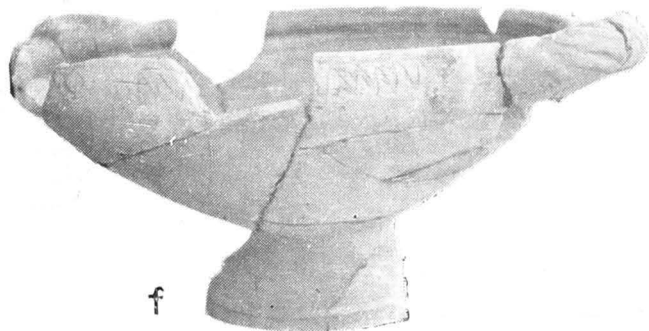
c

e

d

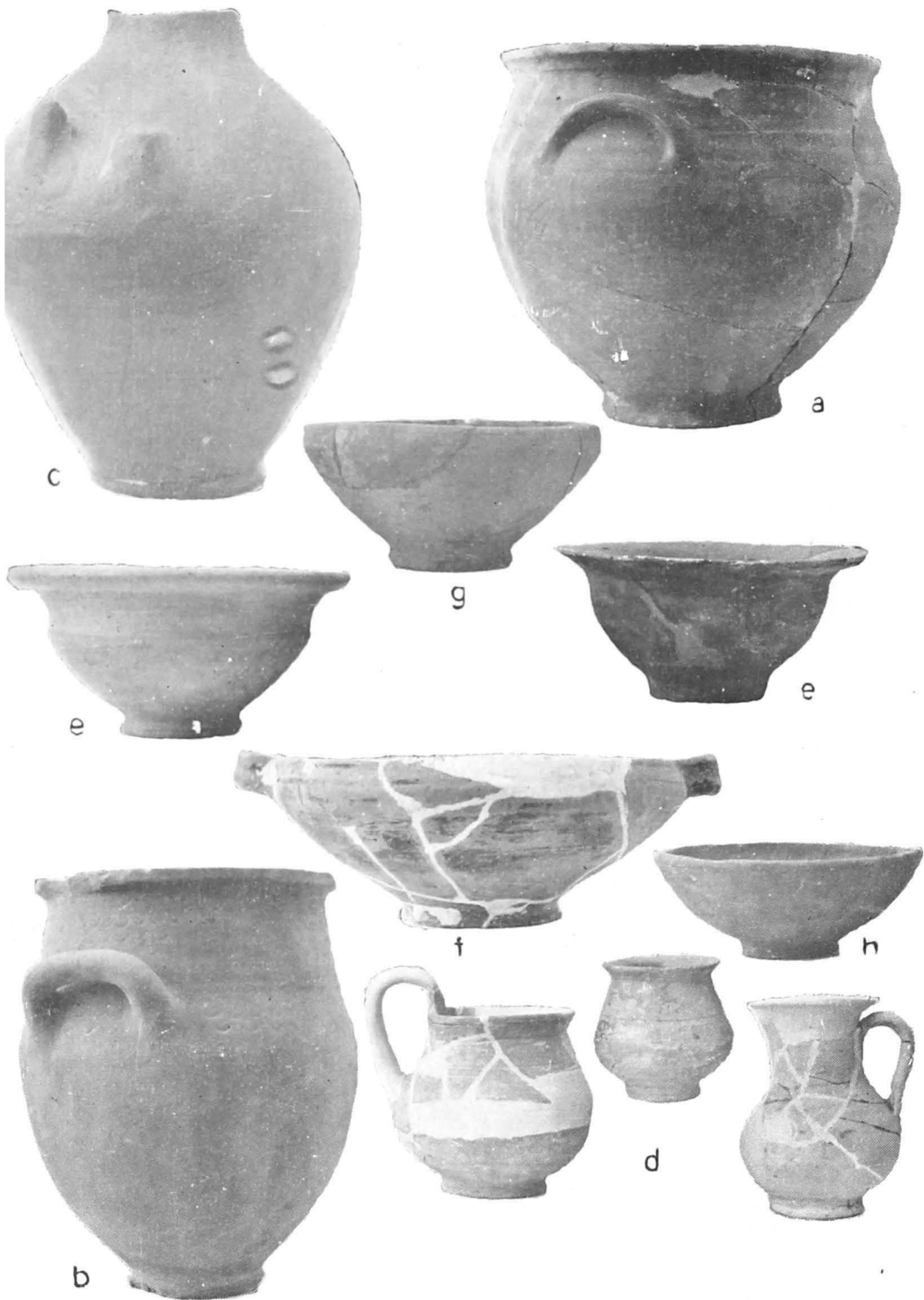

f

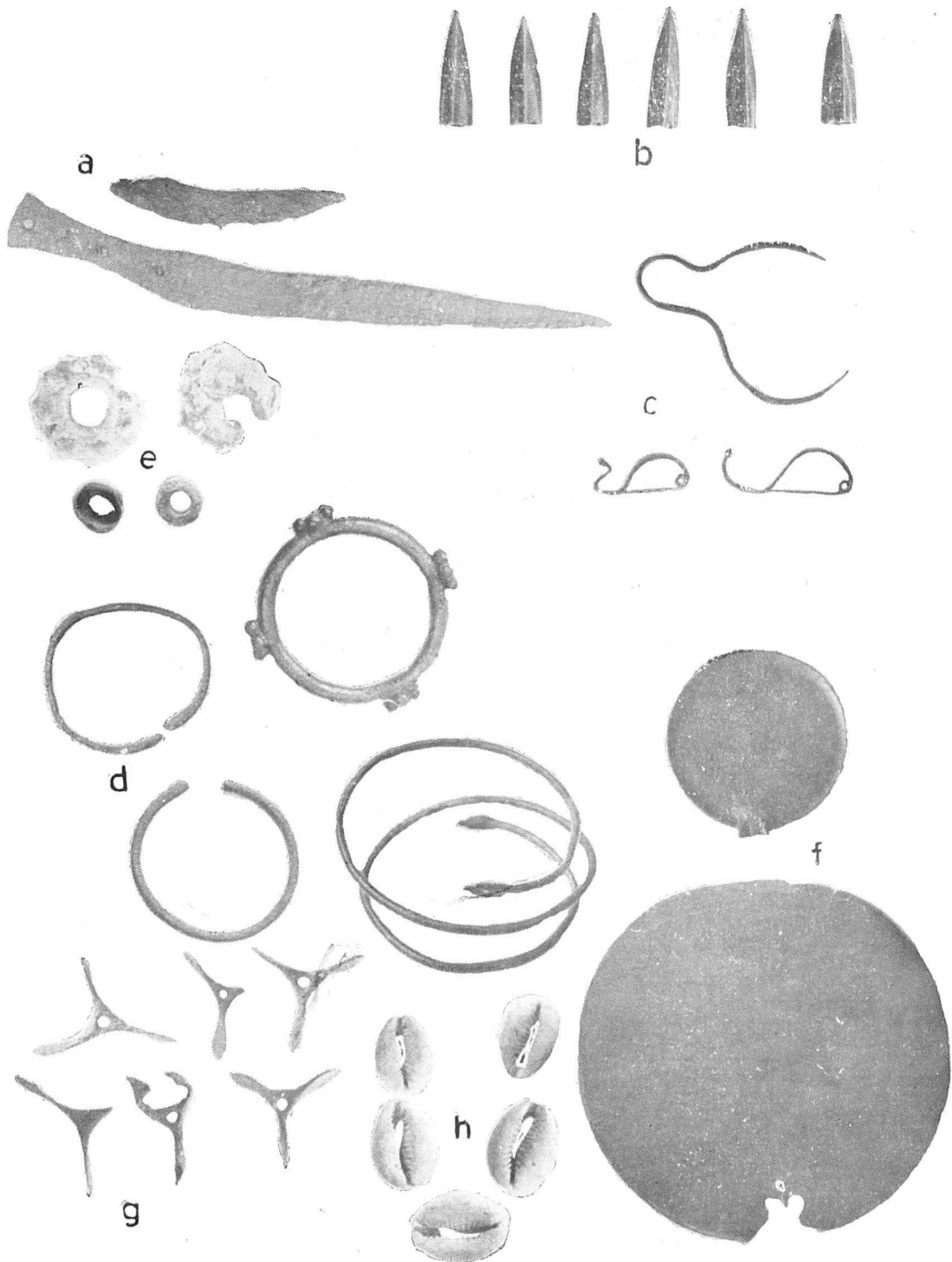

g

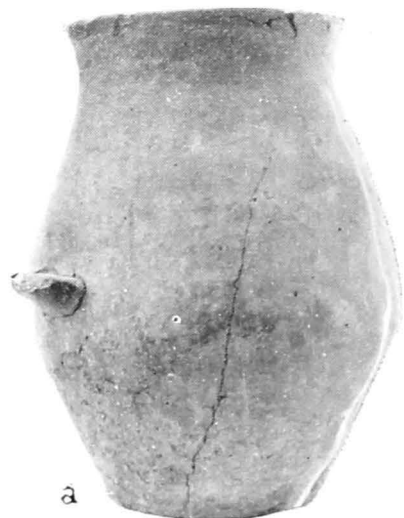
Pl. IX/a-b Vase cu aspect globular c-d) Castroane din ceramică fină lucrate cu mina e) cesti din ceramică grosieră ; f) fructieră lucrată la roată din ceramică gri ; g) cană mică lucrată cu mina — arșă oxidant.

Pi. X — Ceramică locală lucrată la roată, a-b) Oale de tip crater ; c) amforă ; d) căni ; e-h) străchini și castroane.

Pl. XI. Arme și podoabe descoperite în necropola de la Enisala. a) Sabie și cuțit din fier ; b) virfuri de săgeți ; c) fibule ; d) brățări din bronz ; e) mărgelile din sticlă ; f) oglinzi din bronz ; g) ace de păr tripaletate ; h) Cipraea moneta.

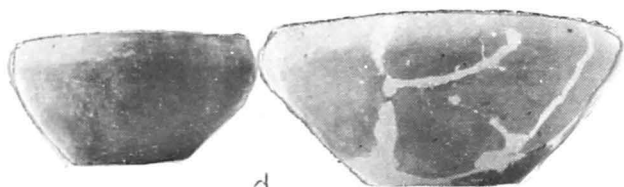
a

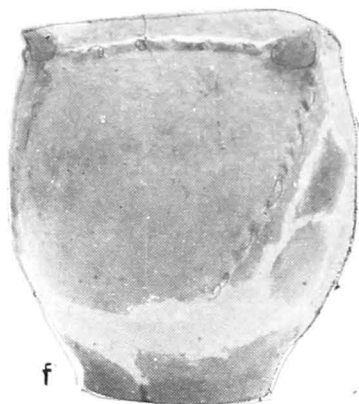
b

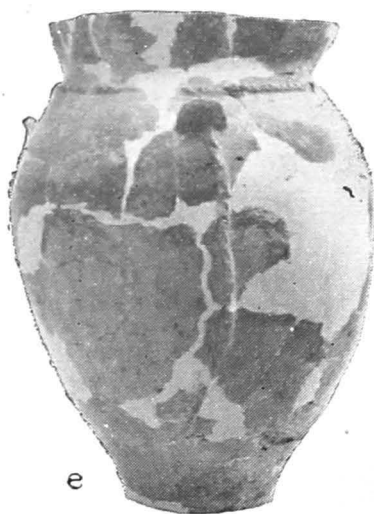
c

d

f

e

Pl. XII/a) Vas bitronconic din necropola de la Telița ; b) cană mare de formă bitronconică de la Telița ; c) cană cu toartă de formă bitronconică de la Murighiol ; d) Străchini de mărimi diferite de la Telița ; e) Vas-urnă de la Murighiol ; f) vas-urnă de la Telița.